

YANGI O'ZBEKISTON: FANLARARO TADQIQOTLAR MAYDONI respublika ilmiy-nazariy konferensiya

UNDOV SO'ZLARING PRAGMALINGVISTIK XUSUSIYATLARI (F.DOSTOYEVSKIY "OYDIN TUNLAR" ASARI MISOLIDA)

Meliboyeva Nilufar,

University of Business and Science Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada undov so'zlarning pragmalingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Undovlarning nutqdagi emotsional-ekspressiv yuklamasi, kommunikativ niyat bilan bog'liqligi hamda milliy mentalitetni ifodalashdagi o'rni yoritiladi. Tahlil F. Dostoyevskiyning "Oydin tunlar" asari misolida amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: undov so'zlar, pragmalingvistika, emotsional-ekspressivlik, kommunikativ niyat, milliy mentalitet, badiiy matn tahlili.

Аннотация. В данной статье анализируются прагмalingвистические особенности междометий. Рассматриваются их эмоционально-экспрессивная функция в речи, связь с коммуникативным намерением, а также роль в отражении национального менталитета. Анализ проводится на материале произведения Ф. Достоевского «Белые ночи».

Ключевые слова: междометия, прагмalingвистика, эмоциональная экспрессивность, коммуникативное намерение, национальный менталитет, анализ художественного текста.

Abstract. This article analyzes the pragmalinguistic features of interjections. It examines their emotional-expressive function in speech, their connection with communicative intention, and their role in reflecting national mentality. The analysis is based on Fyodor Dostoevsky's White Nights.

Keywords: interjections, pragmalinguistics, emotional expressiveness, communicative intention, national mentality, literary text analysis.

Emotsional-ekspressivlik tilshunoslikda muhim pragmatik hodisa sifatida e'tirof etilib, undov so'zlar ushbu hodisaning bevosita ifodachisi bo'lgan morfopragmatik vositalardan biri hisoblanadi. O'zbek tilida undov so'zlar alohida o'rin egallab, nutqda so'zlovchining his-hayajoni, subyektiv munosabati hamda turli emotsional holatlarini ifodalashda faol qo'llanadi. Ularning semantik yuklamasi nafaqat lug'aviy ma'noga, balki nutq jarayonidagi intonatsiya, ohang va kommunikativ vaziyatga ham bog'liq holda shakllanadi. Shu jihatdan undov so'zlar tilning pragmatik sathida muhim birlik sifatida namoyon bo'ladi.

Undov so'zlarning qo'llanishi nutq egasining ruhiyati, voqelikka bo'lgan emotsional munosabati va kommunikativ niyati bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan, inson hayratlanganida "voy", iztirob yoki afsus holatida esa "eh" undovlarini qo'llaydi. Bu esa undovlarning tasodifiy emas, balki psixolingvistik va pragmatik omillar asosida tanlanishini ko'rsatadi. Shunday ekan, undov so'zlarni o'rganish orqali nutq jarayonida yuzaga keladigan emotsional-ekspressiv holatlarni chuqurroq anglash mumkin bo'ladi.

Mazkur tadqiqotda undov so'zlarning pragmalingvistik xususiyatlarini ochib berish maqsadida Fyodor Dostoyevskiyning "Oydin tunlar" asari material sifatida tanlab olindi. Asarda qo'llangan "E", "O" va "Eh" undovlari turli kontekstlarda turlicha semantik-pragmatik ma'nolarni ifodalashi kuzatildi. Xususan, "E" undovi taajjub, hayrat, shafqat, o'kinch va quvonch kabi rang-barang emotsional holatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa undovning ko'p funksiyali pragmatik birlik ekanligini ko'rsatadi.

Leksema	Misollar:
Taajjub, hayrat	E, ular meni tashlab bog' hovlilarga quyon bo'lishayotgan ekanda! E, xudo, Nahotki shunday!?
xursandchilik, mamnuniyat huzur ma'nolari mavjud	O, chaqirilmagan janob shu daqiqalarda sendan qanchalik minnador bo'lib, seni duo qilganimni bilsang edi!
taajjub	O, bir qarashdayoq bildingiz-a?
kulfat, qayg'u, hasrat	O, Nastenka yolg'iz qolish mutlaqo yolg'iz qolishdan yomon narsa yo'q

YANGI O'ZBEKISTON: FANLARARO TADQIQOTLAR MAYDONI

respublika ilmiy-nazariy konferensiya

ma'nolari	
mamnuniyat ,huzur	O, baxt baxsh etgan noz-ishvalarni qarang!
zavqlanish quvonch	O, tashakkur sizga!

Shuningdek, "O" undovi orqali minnatdorchilik, mamnuniyat, zavq, taajjub hamda qayg'u kabi qarama-qarshi emotsional holatlar ifodalanadi. "Eh" undovi esa asosan achinish, tanbeh, hasrat va ichki dardni ifodalashga moyil bo'lib, ko'proq subyektiv kechinmalarni aks ettiradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, undov so'zlarning ma'nosi ularning lug'aviy shakliga emas, balki nutqdagi qo'llanish kontekstiga, intonatsion rangiga va kommunikativ vaziyatga bog'liq holda yuzaga chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, undov so'zlar pragmatik jihatdan muhim birliklar bo'lib, ular nutqda nafaqat emotsional-ekspressiv ma'no yuklaydi, balki so'zlovchining ichki ruhiy holati, voqelikka munosabati va kommunikativ maqsadini ham ifodalaydi. Ularning qo'llanishi orqali milliy mentalitet, madaniy xususiyatlar va nutq odatlari ham namoyon bo'ladi. Shu bois undov so'zlarni pragmatik aspektida o'rganish tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri sifatida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dostoyevskiy F. M. *Oydin tunlar* (Белые ночи).
2. Nurmonov A. *O'zbek tilshunosligi asoslari*.
3. Mahmudov N. *Til va nutq madaniyati*.
4. Levinson S. C. *Pragmatics*. Cambridge University Press.
5. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*.
6. Yule G. *Pragmatics*. Oxford University Press.